

Віталій Липинський, О.Василенко. (Донецьк)

МЕРЕЖА І СТРУКТУРА ІНДУСТРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ ВНЗ УСРР У 1920-ті рр.

На розвиток мережі навчальних закладів індустріально-технічної освіти у період, що вивчається, вплинули два основні чинники. По-перше, цей розвиток відбувався на основі концепції освіти, яка була сформована в УСРР у 1920 р. Ця концепція передбачала створення спеціалізованих ВНЗ: індустріально-технічних, сільськогосподарських, соціально-економічних, медичних, педагогічних та творчих. За цією концепцією в УСРР виникли нові типи ВНЗ – інститути і технікуми зі строком навчання відповідно 3 і 4 роки. Вони створювались не один над одним, а паралельно, де кожний тип ВНЗ виконував окрему функцію.

Технікуми готували інженерів – вузько профільних фахівців в окремій галузі виробництва. Інститути були покликані здійснювати підготовку інженерів, що мали стати фахівцями широкого профілю, керівниками–„командирами виробництва”.

Іншим чинником, який зумовлював формування мережі закладів індустріально-технічної освіти, був катастрофічний стан промисловості, яка на початок 1920-х років знаходилась у стані «клінічної смерті».

Після семи років безперервних війн погасли мартени і домни, зупинились потяги, а країну одночасно паралізували три кризи: вугільна (паливна), хлібна (продовольча) і транспортна (залізнична). До честі тодішнього керівництва країни слід віднести той факт, що воно зуміло не тільки подолати за короткі терміни ці кризи та їх наслідки, але й розробило грандіозні плани і програми відбудови та розвитку промисловості і насамперед її базових галузей: вугільної, енергетичної, металургійної, машинобудівної та транспортної. Реалізація цих планів була не можлива без розвитку мережі індустріально-технічних ВНЗ.

Питання щодо розвитку мережі і структури індустріально-технічних ВНЗ стали предметом вивчення у роботах Гринька, Бистрова, Липинського та інших, але спеціально ця проблема в українській історії ще не розглядалась¹.

Метою цієї статті є встановлення фактів та причин, що впливали на розвиток мережі і структури індустріально-технічних ВНЗ, вивчення тенденцій і особливостей їх формування, комплексне дослідження як мережі Наркомосу, вечірніх робітничих технікумів, так і мережі технікумів на транспорті.

До революції на території України існувало лише три технічні ВНЗ – Харківський технологічний, Київський політехнічний і

Катеринославський гірничий. У 1918 р. відкрився ще один технічний навчальний заклад – Одеський політехнічний інститут².

Слід зазначити, що на першому етапі розвитку мережі і структури індустріально-технічних ВНЗ (1920 – 1922 рр.), відбувався процес перебудови старих типів ВНЗ на нові, та створення нових вищих навчальних закладів.

В серпні 1920 р. в Наркомосі УСРР був створений Головний комітет з професійно-технічної і спеціальної освіти (Укрголовпрофос), головою якого було призначено Я.П.Ряппо. У звіті Наркомосу УСРР за 1920 р. відзначалося що весь процес реорганізації вищої освіти в Україні мав на миті відкриття нових типів ВНЗ – інститутів і технікумів. При цьому велику увагу було приділено зміцненню мережі технічних ВНЗ, що диктувалося невідкладними завданнями відбудовчого періоду.

Архівні документи часто-густо мають дуже суперечливі дані щодо мережі індустріально-технічних технікумів, особливо на першому етапі. Це пов'язано, по-перше, з тим, що у 1920 – 1921 навчальному році технікуми створювали радше на папері. Тому і підрахунки мережі йшли як за формальною ознакою, так і на основі реально створених технікумів. По-друге, розвиток мережі технікумів був дуже рухливий і впродовж навчального року суттєво змінювався. Тому на початку, в середині і в кінці навчального року ми маємо різні показники. По-третє, різні органи (Наркомос, партійні, радянські, профспілкові) збирали інформацію щодо мережі ВНЗ самостійно і отримували різні дані. В нашому дослідженні ми надаємо перевагу документам Наркомосу.

Розбудова мережі індустріально-технічних ВНЗ здійснювалась у індустріальних центрах. Крім того перевага надавалась створенню технікумів. Аналізуючи початковий період розбудови мережі ВНЗ в УСРР, голова Наркому Г.Ф.Гринько писав, що вивчення практичного досвіду побудови мережі, виводить технікуми на один рівень з інститутами³. Перший період розбудови мережі індустріально-технічних ВНЗ відзначився стихійністю і відсутністю зв'язку з конкретними потребами промисловості.

Процес створення мережі індустріально-технічних ВНЗ можна розглянути на прикладі відкриття гірничого технікуму у Юзівці, який був одним з найбільших. Створенням технікуму тут займались: Донецький губернський відділ народної освіти, Південне бюро Всеросійської спілки гірників, Народний комісаріат кам'яно-вугільної промисловості, місцеві партійні органи. В грудні 1920 р. Донецький губернський відділ народної освіти створив комісію на чолі з помічником начальника Юзівського райуправління центрального правління кам'яно-вугільної промисловості І.М.Пугачем, який пізніше став першим директором Донтехнікуму. Комісія обстежила стан Горлівського гірничого технікуму, і

запропонувала створити у Юзівці новий технікум, використовуючи матеріальну і кадрову базу з Горлівки⁴.

18 грудня 1920 р. відбулося об'єднане засідання керівників партійних, радянських, профспілкових, та господарських організацій міста, яке пообіцяло матеріальну, фінансову і кадрову підтримку і всебічне сприяння процесу створення Донтехнікуму. А 9 січня 1921 р. на спільному засіданні Південного бюро Всеросійської спілки гірників і Донецького губернського відділу народної освіти було прийнято рішення про створення з 1 квітня 1921 р. гірничого технікуму в Юзівці⁵. Слід зазначити і той факт, що у перші роки свого існування Донтехнікум складався лише з робітничого факультету, який займався підготовкою колишніх робітників до навчання у ВНЗ.

Процес бурхливого і стихійного розгортання мережі індустріально-технічних вищих навчальних закладів призвів до того, що на 1 серпня 1921 р. в УСРР було створено 6 інститутів: Харківський технологічний, Катеринославський політехнічний та гірничий, Київський політехнічний та механічний, Одеський політехнічний та 40 технікумів⁶. Слід зазначити, що до цього переліку ВНЗ була віднесена мережа вечірніх робітничих технікумів, які існували безпосередньо на виробництві. У цих навчальних закладах разом навчалось 10101 студент у інститутах і 11168 – у технікумах. Тобто технікуми на той час були малими ВНЗ. Наприклад у 3 технікумах Чернігівщини навчалось у середньому по 26 учнів. У 1921 – 1922 навчальному році Наркомос почав обстеження технікумів на предмет їх відповідності вимогам вищого навчального закладу. У грудні 1922 р. колегія Головпрофосу визнала незадовільним стан Черкаського і Полтавського технікумів⁷.

Але не тільки технікуми, навіть деякі інститути у той час не відповідали вимогам Наркомосу щодо ВНЗ. Так 1 вересня 1921 р. на засіданні колегії Головпрофосу розглядалось питання про стан Харківського інституту народного господарства, де було вказано, що інститут не має власного будинку, відсутня денна форма навчання, професура перевантажена іншою роботою, а те що зветься інститутом фактично є лише курсами⁸. Аналогічний стан ВНЗ було зафіксовано у березні 1921р. і в Катеринославському політехнічному інституті, який також не мав власної матеріальної бази⁹.

Стихійно розгалужена мережа інженерно-технічних ВНЗ призводила до надмірного фінансового навантаження і розпорошення мізерних на той час фінансових можливостей держави. Крім того, ця мережа була побудована без урахування реальних на той час потреб економіки у фахівцях. Ще у грудні 1922 р. Наркомос прийняв рішення розвивати мережу ВНЗ на плановій основі. Саме тому 1923 – 1924 навчальний рік пройшов під гаслом планового розвитку мережі ВНЗ. Восени 1923 р. було створено комісію, що мала на меті спланувати

подальший розвиток мережі ВНЗ. До складу комісії увійшли представники Головного професу, Агітпропу, ЦК КП(б)У, Укрдержплану, Укрбюро ВЦСПС і Центрального бюро пролетарського студентства¹⁰.

В липні 1923 р. питання про плановий розвиток мережі ВНЗ було розглянуто на засіданні Центральної методичної комісії Наркомосу, а 19 листопада – на засіданні комісії Політбюро ЦК КП(б)У з просвіти за участю Затонського, Квірінга, Шумського. Наступного дня колегія Наркомосу узгодила мережу ВНЗ у загальносоюзному масштабі і прийняла рішення про планове скорочення мережі ВНЗ. Підсумовуючи вищезазначені заходи, резолюція Всеукраїнської наради пролетарського студентства (квітень 1924 р.) зазначила, що „стихийне розростання мережі вищої школи не відповідало матеріальним можливостям держави і реальним потребам щодо використання у найближчий час випускників ВНЗ”¹¹.

Отже, у 1923 р. розпочався другий етап розвитку мережі індустріально-технічних ВНЗ, який тривав до кінця періоду, що вивчається, і характеризувався побудовою сітки інститутів і технікумів на плановій основі, виходячи з потреб економіки і фінансових можливостей держави.

Плановий розвиток мережі ВНЗ у той час практично означав її скорочення, оскільки бюджет УСРР не витримував такого фінансового навантаження. Проте дії Наркомосу щодо планового скорочення мережі індустріально-технічних ВНЗ часто-густо зустрічали протидію з боку профспілкових органів та органів місцевої влади. Так, у листопаді 1923 р. питання щодо планового скорочення мережі індустріально-технічних ВНЗ було розглянуто на засіданні комісії з питань освіти Укрбюро ВЦСПС, а 21 листопада секретар Укрбюро Корнюшин надіслав листа голові РНК УСРР Чубарю, де, спираючись на рішення комісії, запропонував не скорочувати мережу ВНЗ, а скоротити набір студентів¹².

Проте процес скорочення мережі ВНЗ відбувався у межах союзної держави і вже не мав зворотної дії. Більш того прецеденти закриття або злиття ВНЗ, що не відповідали вимогам вищої школи ми маємо ще наприкінці першого періоду розгортання мережі. Так, у травні 1921 р. Катеринославський політехнічний і гірничий інститути були злиті воедино, а у грудні 1922 р. було ліквідовано Черкаський індустріальний технікум¹³. Учні технікуму були розподілені по іншим ВНЗ.

У 1923 – 1924 навчальному році процес скорочення мережі індустріально-технічних ВНЗ відбувся виключно за рахунок скорочення технікумів. У списку закритих у цей час індустріально-технічних технікумів ми знаходимо механічний технікум у Бердичеві, індустріальні – у Чернігові, Ніжині та Кременчуку, будівельний – у Сумах. Найбільший з них був індустріальний технікум у Ніжині (192

учні), а найменший – механічний технікум у Бердичеві (46 учнів)¹⁴. З урахуванням закритого у грудні 1922 р. індустріального технікуму у Черкасах у 1923 – 1924 навчальному році мережа індустріально-технічних технікумів скоротилась з 27 до 21 технікуму (без урахування мережі вечірніх робітничих технікумів).

Але процес скорочення мережі не означав механічне скорочення численності учнів та студентів. У 1923 – 1924 навчальному році, завдяки значному збільшенню набору до інститутів і технікумів індустріально-технічного спрямування, їх кількість збільшилась на 1 січня 1924 р. у інститутах – на 600 осіб і становила 7100 студентів, а у технікумах – на 1770 осіб, відповідно – 5870 учнів. У 1924 – 1925 навчальному році процес скорочення мережі технікумів продовжився. 30 квітня 1924 р. Наркомос УСРР повідомляв до бюро секретаріату ЦК КП(б)У, що на 1925 р. заплановане значне скорочення мережі технікумів. Якщо скорочення мережі у 1923 – 1924 навчальному році не призвело до скорочення чисельності студентів, то у 1924 – 1925 навчальному році чисельність студентів і учнів в індустріально-технічних ВНЗ скоротилась на 1100 осіб¹⁵. Саме у цей час змінюється ставлення до технікумів як до базової форми ВНЗ. Відтепер перевага починає надаватися інститутам.

У 1925 р. розпочався процес реорганізації Донецького гірничого технікуму ім. Артема у гірничий інститут. Цей процес було ініційовано Сталінським окружним комітетом партії, який запропонував поступове перетворення технікуму на інститут. Ці пропозиції було надіслано до ЦК КП(б)У й РНК УСРР. Ідею створення інституту було підтримано у тресті „Південь сталь”. 1 жовтня 1925 р. у листі до Сталінського окружного КП(б)У керівництво тресту виказувало готовність надати матеріальну і фінансову підтримку у розбудові інституту. Проте Наркомос України зайняв категорично негативну позицію. На початок 1926 р. в оргбюро ЦК КП(б)У було надіслано декілька доповідних записок Наркомосу, де детально обґрунтовувалася недоцільність перетворення Донтехнікуму на інститут. Наркомос вважав, що на найближчі десять років достатньо одного гірничого інституту у Катеринославі, а Донтехнікум є єдиним навчальним закладом в Україні, який готує інженерів-практиків гірничої справи. Крім того Наркомос наголошував на відсутності у технікумі професури і на слабкій матеріальній базі¹⁶.

Але в ЦК КП(б)У і РНК УСРР розглядали справу створення Донецького гірничого інституту під кутом прийдешньої індустріалізації країни. 1 квітня 1926 р. РНК УСРР розглянуло питання про реорганізацію Донтехнікуму й прийняла таке рішення: доручити Головпрофосу провести реорганізацію технікуму у 1926 – 1927 навчальному році і водночас відновити гірничі технікуми у Горлівці та Лисичанську.

22 жовтня 1926 р. голова Головного професу Я.Ряппо доповідав на засіданні РНК УСРР, як виконується рішення про реорганізацію Донецького гірничого технікуму в гірничий інститут¹⁷.

В подальшому чисельність технікумів поступово знижується. Насамперед це було пов'язано з тим, що в межах союзної держави технікуми, як форма навчального закладу, існували одночасно як середні спеціальні навчальні заклади у РСФРР, і як вищі навчальні заклади в УСРР. Виступаючи з доповіддю „Чергові завдання ВНЗ” на II пленумі Центрального бюро пролетарського студентства у 1927 р. народний комісар освіти УСРР М.О.Скрипник зазначав, що в Росії технікуми розглядають як середню школу, а в Україні – як вищу. Такі розбіжності систем освіти викликають незручності і непорозуміння, коли до Росії приїжджають наші випускники і навпаки. Скрипник запропонував вирішувати цю проблему шляхом об'єднання близьких за профілем технікумів в один інститут¹⁸.

Саме починаючи з 1927 р. ми відстежуємо поступове значне скорочення мережі технікумів в УСРР. Якщо у 1927 – 1928 навчальному році загальна чисельність технікумів становила 147 (26463 учня), 1928 – 1929 – 126 (26896 учнів), то у 1929 – 1930 – 109 (26778 учнів). Але не зважаючи на таке різке скорочення мережі технікумів, чисельних учнів в них залишалась стабільною. Це досягалось за рахунок збільшення чисельності набору. У 1928 – 1929 навчальному році в УСРР залишилось 15 індустріально-технічних технікумів і 15 вечірніх робітничих технікумів, що існували на виробництві. В цьому році до них було зараховано відповідно 1140 і 1000 учнів. Конкурс на одне місце становив приблизно 2,5 особи.

11 вересня 1929 р. ЦВК і РНК СРСР прийняли постанову „Про встановлення єдиної системи індустріально-технічної освіти”. Уніфікація системи вищої освіти проходила за російським зразком. Українські технікуми втрачали статус вищого навчального закладу. У 1929 – 1930 навчальному році Харківський будівельний технікум був приєднаний до ХТІ на правах відділення. Одеський електротехнікум приєднався до ОПІ на правах факультету. Миколаївський індустріальний технікум з'єднався з Миколаївським суднобудівельним технікумом, а Бердянський вечірній технікум було закрито. В цьому ж навчальному році у Києві було відкрито інститут доріг, куди увійшов Київський будівельний технікум¹⁹.

Аналізуючи процес розвитку мережі вечірніх робітничих технікумів, слід зазначити, що вони, по-перше, створювались у великих промислових центрах, по-друге, існували безпосередньо на виробництві, по-третє, не зазнали значних кількісних коливань від кінця періоду, що вивчається. Так, у 1921 – 1922 навчальному році було створено 18 вечірніх робітничих технікумів. З них 8 технікумів – у Донецькому

басейні і по одному – у Катеринославі, Кривому Розі, Харкові, Миколаєві, Полтаві, Одесі, Києві, Шостці, Запоріжжі і Кременчуку. У 1923–1924 навчальному році після скорочення мережі ВНЗ, залишилось 17 вечірніх робітничих технікумів, де навчалось 3189 учнів²⁰. У 1924 – 1925 навчальному році мережа їх складалась з 15 індустріально-технічних і 3 вечірніх робітничих технікумів на транспорті.

13 серпня 1925 р. відбувся II всеукраїнський з'їзд робітничої освіти, який розглянув питання „Про стан та перспективи розвитку робітничої освіти в Україні”. В резолюцію з'їзду було занесено, що стан мережі вечірніх робітничих технікумів слід визнати стабільним та задовільним.

В процесі встановлення єдиної системи індустріально-технічної освіти, що розпочався у вересні 1929 р., мережа вечірніх робітничих технікумів скоротилась і становила 15 навчальних закладів. Поряд з закриттям Бердянського і злиттям Миколаївського вечірніх робітничих технікумів були намагання ліквідувати і інші технікуми робітничої освіти. Але місцеві партійні та радянські органи займали активну позицію щодо збереження вже існуючої мережі вечірніх робітничих технікумів. Так, на нараді партійних і радянських органів у місті Сталіно 29 грудня 1928 р. було розглянуто питання щодо металургійного вечірнього робітничого технікуму. Народа прийняла постанову, за якою вимагала збереження технікуму, встановлення шестигодинного робочого дня і місячну відпустку для осіб, що навчаються. Всіх студентів, що працювали у допоміжних цехах було заплановано перевести у основні цехи, а для студентів, що працювали позмінно ввести ранкові заняття²¹.

Таблиця

Мережа індустріально-технічних інститутів і технікумів системи Наркомосу УСРР у 1920-і роки²².

Форма ВНЗ	1920/ 21	1921/ 22	1922/ 23	1923/ 24	1924/ 25	1925/ 26	1926/ 27	1927/ 28	1928/ 29	1929/ 30
Інститути	6	6	4	4	5	5	5	5	5	6
Технікуми	23	40	43	38	33	31	30	31	30	25

З таблиці видно, що протягом періоду, що вивчається, мережа індустріально-технічних інститутів залишалась практично незмінною. На початку 20-х років і в кінці періоду вона складала 6 одиниць. Проте мережа технікумів, які на початку періоду, що вивчається, вважались базовою формою ВНЗ, стрімко зростає і у 1922 – 1923 навчальному році досягає своєї максимальної чисельності – 43 одиниці. Потім, в ході планового скорочення мережі ВНЗ, вона скорочується до 31 одиниці у 1925 – 1926 навчальному році. В цей час в УСРР змінюються

концептуальні погляди щодо технікумів і вони втрачають статус базової форми ВНЗ. У ході загальносоюзної уніфікації індустріально-технічної освіти мережа технікумів скорочується. У 1929 – 1930 навчальному році вона складала вже 25 одиниць, що майже дорівнювало стану мережі у 1920 – 1921 навчальному році.

На залізниці і водному транспорті була створена окрема мережа технікумів, яка існувала за межами системи освіти Наркомосу. Процес створення технікумів на залізниці можна розглянути на прикладі міста Харкова. У 1917 р. Харківське технічне залізничне училище було реорганізоване в середню залізничну професійну школу. А на її матеріальній базі в 1921 р. було створено Харківський технікум шляхів сполучення механічної спеціальності з 4-річним строком навчання. З дня заснування технікум очолив І.І.Дирда. А ще раніше у 1920 р. на Південній залізниці почав роботу технікум з підготовки спеціалістів експлуатаційників. У березні 1925 р. за ініціативи Всеукраїнського комітету профспілок залізничників відбулося відкриття вечірнього робітничого механічного технікуму Південної залізниці з терміном навчання 4 роки, який готував інженерів з ремонту й експлуатації локомотивів. Першим начальником технікуму було призначено М.М.Чуписа²³.

В кінці 1923 р. було створено 15 технікумів на залізниці і 4 на водному транспорті, де навчалось 3716 учнів. Але в період планового скорочення мережі ВНЗ було закрито механічні залізничні технікуми в Катеринославі, Луганську, Конотопі і Кременчуку, технікум з експлуатації шляхів сполучення і будівельний залізничний технікум у Києві²⁴. Внаслідок цих дій мережа технікумів на залізниці у 1925 – 1926 навчальному році скоротилась до 13 одиниць, де навчалось 1586 учнів.

В такому стані майже без змін мережа транспортних технікумів перебувала до 1929 р., коли розпочався процес уніфікації індустріально-технічної освіти. У 1929 р. три залізничні технікуми (технікум сполучення механічної спеціальності, експлуатаційний технікум і вечірній робітничий) були об'єднані в один навчальний заклад – Харківський об'єднаний технікум шляхів сполучення з трьома відділеннями, начальником якого було призначено І.О.Беседовського.

Розвиток мережі індустріально-технічних ВНЗ мав тісний зв'язок з розвитком структури інститутів і технікумів. Внутрішня побудова ВНЗ залежала насамперед від потреб економіки у фахівцях вищої кваліфікації. Дореволюційна структура інститутів складалась лише з 8 факультетів. У 1921 р. зі складу індустріально-технічних інститутів було відокремлено агрономічні відділення, завдяки чому вони набули більш вираженого індустріально-технічного напрямку. В цей же час індустріально-технічні інститути починають стрімко розгалужувати власну структуру. В Одеському політехнічному інституті відкрили механічне і інженерно-будівельне відділення, які були забезпечені новими приміщеннями і

лабораторіями. У Харківському технологічному інституті відкрився інженерно-будівельний і електротехнічний факультети. Була розширена структура і збільшена підготовка спеціалістів у Київському політехнічному і Катеринославському гірничому інститутах. У 1925 р. у технічних інститутах УСРР нараховувалось вже 17 факультетів де навчалось 6516 студентів²⁵.

Створений у 1926 – 1927 навчальному році у Сталіно Донецький гірничий інститут мав три факультети: гірничий, гірничо-геологічний та гірничо-хімічний. Розвиток хімічної галузі як у світі так і в Україні на той час зумовив потребу у фахівцях цього профілю. Вища Рада Народного Господарства (ВРНГ) СРСР у 1926 р. прийняла постанову про відкриття в Катеринославському гірничому інституті хімічного факультету, а 23 вересня 1928 р. ВРНГ СРСР прийняла рішення про створення хімічного факультету в Донецькому гірничому інституті. Проте Наркомос УСРР надіслав листа у РНК УСРР, де виказав невдоволення цими діями, оскільки ці рішення приймались без узгодження з Наркомосом УСРР і без матеріально-технічного і фінансового забезпечення. У лютому 1929 р. РНК УСРР на своєму засіданні розглянув заперечення Наркомосу УСРР і прийняв рішення просити уряд СРСР відмінити рішення ВРНГ СРСР щодо відкриття хімічних факультетів у Катеринославі та Сталіно²⁶. Проте перспективи прийдешньої індустріалізації зумовили не тільки збереження вже існуючої структури хімічних факультетів, але й подальший їх розвиток. Наприкінці 1929 р. спеціалістів у хімічній галузі готували 7 інститутів у РСРФР і 3 інститути в УСРР. До Донецького і Катеринославського гірничого додався ще й Одеський політехнічний інститут, де було відкрите хімічне відділення.

У 1929 р. в ході встановлення єдиної системи індустріально-технічної освіти мережа індустріально-технічних інститутів зазнала подальшого розгалуження. В Донецькому гірничому інституті було створено металургійний факультет та відділення кольорових металів. У Київському політехнічному інституті почало працювати механічне відділення. В Харківському технологічному інституті відкрили будівельне відділення та відділення сільськогосподарського машинобудування, а в Одеському політехнічному інституті електротехнічне відділення на правах факультету²⁷.

На відміну від інститутів структура технікумів упродовж 1920-х років залишалась вузькою. Зазвичай технікуми мали одне або два відділення і були невеликим навчальними закладами. Технікуми мали вузько спеціалізовану спрямованість. Так у 1922 – 1923 навчальному році серед 23 технікумів було 6 індустріальних (Волинський, Запорізький, Київський, Полтавський, Нікопольський, Шосткинський), 3

будівельних (Харківський, Київський, Одеський), 2 гірничі (Донецький та Горлівський), 2 електротехнічні (Київський та Одеський) та інші²⁸.

Наприклад, Донецький гірничий технікум, який був одним з найбільших в Україні, у 1921 – 1922 навчальному році займався підготовкою лише курсантів робітничого факультету. У 1922 – 1923 навчальному році тут було відкрите гірничо-механічне відділення, а у наступному році – гірниче відділення. За підтримки профспілки металістів Сталінського металургійного заводу при Донецькому гірничому технікумі було створено вечірній металургійний робітничий технікум. Перший набір становив 50 студентів за спеціальностями доменна, прокатна та електромеханічна справа на металургійному заводі. Серед студентів були здебільшого кадрові робітники зі стажем роботи від 8 до 30 років.

Починаючи з 1925 – 1926 навчального року, коли Наркомос УСРР змінив концептуальні погляди щодо базової форми ВНЗ, структура технікумів починає поступово розгалужуватися за рахунок з'єднання окремих технікумів. Цей процес поширився у 1929 – 1930 навчальному році, коли розпочалась уніфікація індустріально-технічної освіти.

Структура вечірніх робітничих технікумів, як і денних технікумів, зазвичай складалась з одного, або двох відділень. Наприклад, вечірній робітничий технікум у Шостці у 1921 р. мав лише одне – хімічне відділення, а Запорізький вечірній робітничий технікум – механічне. Вечірні робітничі технікуми у Харкові, Одесі, Києві і Полтаві, поряд з механічним, мали ще соціально-економічне відділення. І лише вечірній робітничий технікум у Кривому Розі мав відразу 4 відділення: механічне, будівельне, хімічне і гірниче²⁹. Але в подальшому, внаслідок матеріальних труднощів, вказані відділення не змогли розпочати повноцінну роботу з підготовки фахівців. Врешті-решт, і сам вечірній робітничий технікум у Кривому Розі було закрито.

Київський вечірній робітничий технікум, який був одним з найбільших у 1923 – 1924 навчальному році мав 3 відділення: механічне, будівельне і електротехнічне. Електротехнічне відділення було найбільшим і при прийомі абітурієнтів тут був найвищий конкурс – на одне місце 3 особи³⁰.

Отже попри тяжку економічну кризу і фінансові труднощі впродовж періоду, що вивчається, йшов неухильний процес розгалуження мережі і структури індустріально-технічних ВНЗ, який, починаючи з 1923 – 1924 навчального року здійснювався у відповідності до потреб промисловості.

¹ Бистров М.А. Керівна роль КП(б)У у галузі вищої освіти в період будівництва соціалізму. – Харків: Вища школа, 1974. – 142 с.; Гринько Г.Ф.

Основные задачи советского строительства в области просвещения. – Харьков, 1920. – 126 с.; Історія Донецького державного технічного університету. – Донецьк: Дон НТУ, 2001. – 306 с.

² Гринько Г.Ф. Основные задачи советского строительства в области просвещения. – С.55.

³ Там само. – С.110.

⁴ Історія Донецького державного технічного університету. – С.7-8.

⁵ Донецький облдержархів. – Ф.1091. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.67, 90.

⁶ ЦДАВО України. – Ф.2605. – Оп.1. – Спр.503. – Арк.29.

⁷ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1301. – Арк.15.

⁸ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.2. – Спр.234. – Арк.1.

⁹ Там само. – Оп.20-Спр.154. – Арк.38.

¹⁰ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.154 – Арк.20.

¹¹ Студент революції. – 1924. – №1. – С.84.

¹² ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1777. – Арк.109.

¹³ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.2. – Спр.248. – Арк.246; ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1301. – Арк.15.

¹⁴ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1854. – Арк.85.

¹⁵ Там само. – Арк.84.

¹⁶ Там само. – Ф.166. – Оп.6. – Спр.3662. – Арк.20-22.

¹⁷ Там само. – Арк.227

¹⁸ Скрипник М.О. Чергові завдання ВНЗ // Студент революції. – 1932. – №29–30. – С.6.

¹⁹ Студентські новини // Студент революції. – 1930. – №1. – С.1

²⁰ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1778. – Арк.94.

²¹ Донецький облдержархів. – Ф.349. – Оп.1. – Спр.8. – Арк.9, 14

²² ЦДАВО України. – Ф.2605. – Оп.1. – Спр.503. – Арк.29; Ф.166. – Оп.4. – Спр.673. – Арк.66; Оп.7. – Спр.815. – Арк.1; ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1467. – Арк.79; Спр.1514. – Арк.1; Спр.1776. – Арк.91; Спр.2251. – Арк.9; Спр.2703. – Арк.1.

²³ Історія Української державної академії залізничного транспорту (1930 – 2005). – Харків, 2005. – С.19.

²⁴ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1854. – Арк.85.

²⁵ Бистров М.А. Назв. праця. – С.45.

²⁶ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр.3667. – Арк.40.

²⁷ Студентські новини // Студент революції. – 1930. – №1. – С.1.

²⁸ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.3. – Спр.271. – Арк.110-116.

²⁹ Промышленность и рабочий класс УССР в период восстановления народного хозяйства. Сборник документов и материалов. – К.: Политиздат, 1964. – С.287.

³⁰ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1514. – Арк.22.